

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ
ΣΠΟΥΔΕΣ**

Διπλωματική εργασία:

«Όψεις ήπιας ισχύος της γαλλικής υψηλής στρατηγικής: Η περίπτωση της γαλλοφωνίας μετά την αποαποικιοποίηση»

Μαρία Δουλγεράκη (ΜΘ11007)

Πειραιάς, 2014

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
1.1. Μεθοδολογία	4
2. ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	5
2.1. Πολιτικός ρεαλισμός	5
2.2. Η έννοια της υψηλής στρατηγικής στις διεθνείς σχέσεις	6
2.3. Ισχύς και ήπια ισχύς	6
2.3.1. Η έννοια της ισχύος στις διεθνείς σχέσεις	6
2.3.2. Η έννοια της ήπιας ισχύος στις διεθνείς σχέσεις	7
3. Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΩΣ LINGUA FRANCA	9
3.1. Από lingua franca σε «exception culturelle»	9
4. Η ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΓΑΛΛΟΦΩΝΙΑΣ	13
4.1. «γαλλοφωνία» ή «Γαλλοφωνία»;	13
4.2. Η περίπτωση της Αιγύπτου	16
5. Η ΓΑΛΛΟΦΩΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΑΠΟΙΚΙΟΠΟΙΗΣΗ	18
5.1. Ο στρατηγός de Gaulle και η Γαλλοφωνία	18
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	27
7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	29

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«L'histoire de la Francophonie est ancienne et diffuse. Elle est, bien entendu, liée aux progrès du rayonnement de la langue française. Historiens et linguistes se sont attachés à en reconstituer savamment les évolutions depuis le Moyen Âge, les aventures de Jacques Cartier en Amérique de Nord, l'ordonnance de Villers-Cotterêts en 1539, la création de l'Académie française par le cardinal de Richelieu, jusqu'à la trouvaille terminologique du géographe Onésime Reclus, qui fit naître la notion de francophonie. Ce fut ensuite la colonisation et sa rhétorique sur « l'œuvre civilisatrice » qui donna une ampleur certaine au phénomène, mais nourrit en même temps celui-ci de toutes ses ambiguïtés. La décolonisation et le nouveau monde qui se construit alors vont inspirer les pères fondateurs de la francophonie d'aujourd'hui. Mus par la pensée puissante et visionnaire de Léopold Sédar Senghor, ils s'engagent dans un combat novateur, en plaidant pour que la communauté francophone se structure et s'organise pour occuper la place qu'elle mérite et qu'elle revendique dans le monde, et pour contribuer à l'édification d'un système international plus ouvert et plus généreux. Dans ce contexte, la langue française est proposée comme un outil permettant d'assumer les histoires et les identités, de servir le dialogue, la créativité et la paix.» S. E. Abdou Diouf (Tréan, 2006 : 9)

Ο Γενικός Γραμματέας του Διεθνούς Οργανισμού Γαλλοφωνίας (Organisation internationale de la Francophonie - OIF), συνοψίζει με αυτά τα λόγια τις διαστάσεις του γεωπολιτικού και γλωσσικού-πολιτιστικού φαινομένου της Γαλλοφωνίας. Η ίδρυση και εξέλιξή του είναι συνυφασμένη με εξελίξεις παγκόσμιας κλίμακας: αποικιοκρατία, αποαποικιοποίηση και τέλος παγκοσμιοποίηση, όπως αυτή διαμορφώθηκε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση που δημοσίευσε το 2010 το Observatoire de la langue française, ο αριθμός των ομιλητών της γαλλικής έχει αγγίξει τα 220 εκατομμύρια παγκοσμίως. Ακόμη κι αν ο εν λόγω αριθμός είναι ελαφρώς διογκωμένος, δείχνει ότι η γαλλική παραμένει σημαντική lingua franca σε ένα μεγάλο μέρος του κόσμου. Η γαλλική κυβέρνηση παραδοσιακά χρησιμοποιούσε το πολιτισμικό και γλωσσικό της δίκτυο ως μέσο άσκησης επιρροής στην παγκόσμια πολιτική και κατέβαλλε μεγάλη προσπάθεια για την προώθηση της γαλλικής γλώσσας ως μέρος της στρατηγικής της.

Η παρούσα εργασία εξετάζει το κίνημα της γαλλοφωνίας όπως αυτό εκφράστηκε μετά την αποαποικιοποίηση, με έμφαση στον ρόλο του στρατηγού Charles de Gaulle στις πρώην αποικίες της Γαλλίας.

1.1. Μεθοδολογία

Το ερώτημα στο οποίο επιχειρεί να απαντήσει η παρούσα διπλωματική εργασία αφορά στις όψεις ήπιας ισχύος της γαλλικής υψηλής στρατηγικής, εστιάζοντας στην περίπτωση της γαλλοφωνίας μετά την αποαποικιοποίηση. Συγκεκριμένα, διερευνάται η πολιτική διάσταση της γαλλοφωνίας, όπως αυτή εκφράζεται μέσω των θεσμικών της οργάνων και της πολιτικής της γαλλικής κυβέρνησης σε σχέση με τις πρώην αποικίες της Γαλλίας.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι ο έλεγχος συγκεκριμένων υποθέσεων εργασίας όπως προκύπτουν εντός του περιπτωσιολογικού πλαισίου της Γαλλίας και της παρουσίας της στις πρώην αποικίες κατά την επαύριον της αποαποικιοποίησης. Επιχειρείται η σύζευξη της θεωρίας των διεθνών σχέσεων με την προαναφερθείσα περιπτωσιολογική μελέτη μέσω της εξαγωγής υποθέσεων εργασίας με σκοπό τον έλεγχο της θεωρητικής διαλεκτικής. Η παρούσα εργασία τυπολογικά κατατάσσεται στις διατριβές ελέγχου θεωρίας μέσω παρατήρησης με τη χρήση περιπτωσιολογικής έρευνας.

Η κατανομή ισχύος και οι ενδοσυστημικές αλλαγές (μεταψυχροπολεμικό διπολικό σύστημα, ήττα της Γαλλίας στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, διάλυση της Γαλλικής Αυτοκρατορίας) αποτελούν ανεξάρτητες μεταβλητές, οι οποίες επηρέασαν τη διαμόρφωση της γαλλικής υψηλής στρατηγικής, η οποία έχει τον ρόλο της εξαρτημένης μεταβλητής, ως προς την κατανομή ισχύος και τη δομή του διεθνούς συστήματος.

Υ.Ε. 1

I. Κατά την επαύριον της αποαποικιοποίησης, η πολιτική της γαλλοφωνίας αποσκοπούσε στη διατήρηση των ιστορικών και πολιτισμικών δεσμών μεταξύ της μητροπολιτικής Γαλλίας και των πρώην αποικιών.

Υ.Ε. 2

II. Κατά την επαύριον της αποαποικιοποίησης, η πολιτική της γαλλοφωνίας συνδέθηκε άρρηκτα με το πλαίσιο των σκοπών της γαλλικής υψηλής στρατηγικής.

2. ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

2.1. Πολιτικός ρεαλισμός

Η βασική παραδοχή του πολιτικού ρεαλισμού είναι η ότι η διεθνής πολιτική εξελίσσεται σε περιβάλλον διεθνούς αναρχίας. Εν αντιθέσει με τις εσωτερικές πολιτικές δομές, η διεθνής πολιτική έχει αποκαλεστεί «πολιτική απουσία κυβέρνησης» (Fox στο Waltz, 2010 : 88). Σ' ένα τέτοιο άναρχο διεθνές σύστημα, κυριαρχεί ο ανταγωνισμός των κρατών, τόσο σε πολιτικοστρατιωτικό, όσο και σε οικονομικό επίπεδο (Morgenthau, 1948).

Η έλλειψη ρυθμιστικής εξουσίας στο διεθνές σύστημα δημιουργεί στα κράτη την ανάγκη να θέσουν ως πρωταρχικό στόχο την εξασφάλιση και μεγιστοποίηση της ασφάλειάς τους και της ανεξαρτησίας τους. Όπως σημειώνει ο Robert Gilpin (1995 : 50-54), «η ασφάλεια ενός κράτους είναι αναγκαία προϋπόθεση της οικονομικής και πολιτικής ευημερίας μέσα σ' ένα άναρχο και ανταγωνιστικό κρατικό σύστημα». Για να μεγιστοποιήσουν την ασφάλειά τους, τα κράτη είναι αναγκασμένα να αναζητήσουν «ισχύ» και «πλούτο» (power and wealth). Η σχέση ισχύος και πλούτου για τους πολιτικούς ρεαλιστές δεν είναι διαζευκτική, όπως για τους φιλελεύθερους, αλλά συμπληρωματική. Κατά τον Gilpin (1995 : 51) «τα κράτη επιδιώκουν ταυτόχρονα πλούτο και εθνική ισχύ» και καθώς «οι οικονομικοί πόροι είναι αναγκαίοι για την εθνική ισχύ κάθε σύγκρουση είναι ταυτόχρονα οικονομική και πολιτική».

Κύριος «παίκτης» στη διεθνή πολιτική σκηνή είναι το κράτος. Επομένως, οι διεθνείς σχέσεις αφορούν πρωτίστως και κυρίως τις σχέσεις ανάμεσα στα κράτη (Jackson & Sørensen, 2006 : 111). Βεβαίως, οι πολιτικοί ρεαλιστές δεν αρνούνται τον ρόλο και άλλων δρώντων στη διεθνή πολιτική, όπως οι διεθνείς οργανισμοί, οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί, οι πολυεθνικές εταιρίες. Ο ρόλος όμως των μη-κρατικών δρώντων καθορίζεται βάσει της πολιτικής των κρατών, της υποστήριξης ή τουλάχιστον συναίνεσής τους (Waltz, 2010 : 88).

Στο άναρχο διεθνές σύστημα, η διατήρηση της ειρήνης δεν είναι εύκολη. Σύμφωνα με τον πολιτικό ρεαλισμό, τον καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση της ειρήνης διαδραματίζουν τα κράτη, κι όχι οι μη-κρατικοί δρώντες, όπως οι διεθνείς οργανισμοί, μέσω της διατήρησης ενός συστήματος ισορροπίας δυνάμεων, όπως συνέβη με το μεταψυχροπολεμικό διπολικό σύστημα. Η εν λόγω ισορροπία επιτυγχάνεται είτε με την *εσωτερική εξισορρόπηση* (δηλαδή ενίσχυση της άμυνας), είτε με την *εξωτερική εξισορρόπηση* (συμμαχίες, άξονες) (Waltz, 2010).

2.2. Η έννοια της υψηλής στρατηγικής στις διεθνείς σχέσεις

Με τον όρο υψηλή στρατηγική εννοούμε ουσιαστικά τη θεωρία ενός κράτους για το πώς μπορεί να προκαλέσει ασφάλεια για τον εαυτό του. Θα πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως μία πολιτικο-στρατιωτική αλυσίδα μέσων-σκοπών, στην οποία οι στρατιωτικές δυνατότητες συσχετίζονται με πολιτικούς σκοπούς. Βασικός στόχος της υψηλής στρατηγικής είναι η εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων του κράτους και ο περιορισμός των πλεονεκτημάτων του αντιπάλου. Η υψηλή στρατηγική (και γενικώς η στρατηγική) δεν υπάρχει ποτέ εν κενώ, αλλά πάντοτε απευθύνεται σε έναν ή περισσότερους αντιπάλους, οι οποίοι με τη σειρά τους διαμορφώνουν τη δική τους στρατηγική (Πλατιάς, 1995 : 82).

Ένας επιτυχημένος σχεδιασμός σε επίπεδο υψηλής στρατηγικής πρέπει να καλύπτει τις εξής τέσσερις διαστάσεις:

1. Διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος, ώστε να καθοριστούν οι διάφορες απειλές, υπαρκτές ή δυνητικές, κατά της εθνικής ασφάλειας, καθώς και οι διάφοροι περιορισμοί και ευκαιρίες που προκύπτουν. Είναι υψίστης σημασίας η υψηλή στρατηγική να εναρμονίζεται με το διεθνές περιβάλλον και να ταιριάζει με τις γεωπολιτικές πραγματικότητες που απορρέουν από τον διεθνή καταμερισμό ισχύος.
2. Καθορισμός των πολιτικών στόχων της υψηλής στρατηγικής, επί τη βάση των διαθέσιμων μέσων, καθώς και των προαναφερθέντων απειλών, περιορισμών και ευκαιριών.
3. Καθορισμός του αποτελεσματικότερου συνδυασμού μέσων για την προώθηση ιεραρχημένων πολιτικών στόχων.
4. Προσεκτική διαμόρφωση της «εικόνας» που παρουσιάζει η υψηλή στρατηγική τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό, ώστε: α) η κοινωνία να υποστηρίζει ενεργά την υψηλή στρατηγική του κράτους, β) όλα τα μέρη της κρατικής δομής να εργάζονται προς έναν κοινό σκοπό, γ) η υψηλή στρατηγική να απολαμβάνει νομιμοποίησης στο εξωτερικό (Πλατιάς, 1995 : 84-85).

2.3. Ισχύς και ήπια ισχύς

2.3.1. Η έννοια της ισχύος στις διεθνείς σχέσεις

Μία από τις κεντρικότερες έννοιες των διεθνών σχέσεων και των στρατηγικών σπουδών αποτελεί η ισχύς. Ωστόσο, στη διεθνή βιβλιογραφία δεν υπάρχει συμφωνία ως προς τον ορισμό και τον τρόπο μέτρησης της ισχύος. Οι περισσότεροι αναλυτές

συμφωνούν ότι η ισχύς αναφέρεται σε μία σχέση στην οποία ένας δρών υποχρεώνει έναν άλλο να ακολουθήσει τις επιθυμίες του (Mansbach & Rafferty στο Κωνσταντόπουλος, 2011 : 2). Ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα της ισχύος έδωσε η ρεαλιστική σχολή σκέψης των διεθνών σχέσεων.

Κατά τον Hans Morgenthau (1967 : 25-26), η ισχύς είναι «ο έλεγχος εκ μέρους ενός ανθρώπου του μυαλού και των πράξεων των άλλων ανθρώπων». Η διεθνής πολιτικής αποτελεί «έναν αγώνα για ισχύ». Ο Kenneth Waltz (2011 : 269) προσέγγισε την έννοια της ισχύος ως μέσο για την επίτευξη πολιτικών σκοπών, κυριότερος των οποίων είναι η επιβίωση του κράτους, του βασικού δρώντος στο άναρχο διεθνές σύστημα, και όχι ως αυτοσκοπό, όπως ο Morgenthau. Για τον John Mearsheimer (2001 : 12, 55) «η ισχύς είναι το νόμισμα της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων και τα κράτη ανταγωνίζονται γι' αυτή μεταξύ τους. Ό,τι είναι για τα οικονομικά το χρήμα, είναι για η ισχύς για τις διεθνείς σχέσεις.» Διακρίνει δύο είδη ισχύος, στενά συνδεδεμένα αλλά όχι συνώνυμα: την λανθάνουσα ισχύ (latent power) και τη στρατιωτική ισχύ (military power). Σύμφωνα με τον Robert Gilpin (1981 : 33), η έννοια της ισχύος περικλείει τις στρατιωτικές, οικονομικές και τεχνολογικές ικανότητες των κρατών.

Ακόμη και οι επικριτές της ρεαλιστικής σχολής σκέψης (Νεοφιλελευθερισμός, Κονστρουκτιβισμός, Κριτική Θεωρία, Μεταμοντερνισμός) αποδέχονται ότι στη Θεωρία Διεθνών Σχέσεων κυριαρχεί η ρεαλιστική προσέγγιση της έννοιας της ισχύος (Κωνσταντόπουλος, 2001 : 5). Είναι ενδιαφέρον ότι οι επικριτές του ρεαλισμού θεωρούν πρόβλημα το παραπάνω γεγονός, και γι' αυτό προσπαθούν να τροποποιήσουν, συμπληρώσουν ή ακόμη και να αντικαταστήσουν τη ρεαλιστική προσέγγιση της ισχύος, αν και μέχρι σήμερα δεν το έχουν καταφέρει (Berenskoetter στο Κωνσταντόπουλος, 2001 : 5). Ο Joseph Nye έρχεται να προσθέσει μία ακόμη διάσταση, τη λεγόμενη «ήπια ισχύ», η οποία θα μελετηθεί στη συνέχεια.

2.3.2. Η έννοια της ήπιας ισχύος στις διεθνείς σχέσεις

Ένας θεωρητικός που συνδυάζει στο έργο του (σε ακαδημαϊκό επίπεδο και σε επίπεδο άσκησης πολιτικής) τόσο στοιχεία πολιτικού ρεαλισμού, όσο και νεοφιλελευθερισμού είναι ο Joseph Nye, ο οποίος πρόσθεσε στη «σκληρή ισχύ» (στρατιωτική δύναμη, οικονομία και διπλωματία) τη διάσταση της «ήπιας ισχύος» (Κωνσταντόπουλος, 2011 : 5). Αν και εισηγητής του όρου της ήπιας ισχύος είναι ο Nye, το φαινόμενο το οποίο ο όρος αυτός περιγράφει έχει μελετηθεί και από άλλους ακαδημαϊκούς, αλλά με διαφορετική διατύπωση. Παραδείγματος χάρη, στο φαινόμενο της ήπιας ισχύος αναφέρθηκαν κορυφαίοι θεωρητικοί των διεθνών σχέσεων όπως οι E. H. Carr και Hans Morgenthau. Ο Morgenthau αναγνώριζε τη σημασία της ποιότητας της διπλωματίας,

καθώς και το θαυμασμό προς μία χώρα (Ding στο Κωνσταντόπουλος, 2001 : 6). Ο Carr διέκρινε τρεις κατηγορίες ισχύος σε διεθνές επίπεδο: στρατιωτική (military), οικονομική (economic) και ισχύ πάνω στη διαμόρφωση γνώμης (power over opinion) (Carr, 1981 : 108).

Κατά τον Nye, η ήπια ισχύς έγκειται στην ικανότητα διαμόρφωσης των προτιμήσεων των άλλων. Η ήπια ισχύς μιας χώρας προέρχεται κυρίως από τρεις πηγές: τον πολιτισμό της (σε μέρη όπου είναι ελκυστικός στους άλλους), τις πολιτικές της αξίες (όταν τις υποστηρίζει έμπρακτα στο εσωτερικό και εξωτερικό) και την εξωτερική πολιτική της (όταν είναι νομιμοποιημένη και έχει ηθική εξουσία). Εάν ένας ηγέτης αντιπροσωπεύει αξίες που οι άλλοι θέλουν να ακολουθήσουν, τότε το έργο του καθίσταται ευκολότερο. Αντίστοιχα, μία χώρα που υποφέρει από οικονομική και στρατιωτική ύφεση είναι πιθανόν όχι μόνο να απολέσει πόρους σκληρής ισχύος αλλά και έως ένα βαθμό την ελκυστικότητά της (Nye, 2004 : 5-9).

Στις πρώτες προσπάθειες επιστράτευσης ήπιας ισχύος, ο Nye εξετάζει την περίπτωση της Γαλλίας. Στις αρχές του δεκάτου εβδόμου και δεκάτου ογδόου αιώνα, η Γαλλία μεταλαμπάδευσε τον πολιτισμό της σε ολόκληρη την Ευρώπη ενώ τα γαλλικά δεν αποτέλεσαν μόνο τη γλώσσα της διπλωματίας, αλλά και των αυλών ηγεμόνων του εξωτερικού, όπως της Πρωσίας και της Ρωσίας. Κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης, η Γαλλία θέλησε να προωθήσει την επαναστατική της ιδεολογία στους λαούς. Μετά την ήττα της στον Γαλλο-Πρωσικό Πόλεμο, η γαλλική κυβέρνηση επεδίωξε να αποκαταστήσει το πληγωμένο κύρος του έθνους προωθώντας τη γλώσσα και τη λογοτεχνία του μέσω της Alliance Française, η οποία συστάθηκε το 1883. Το παράδειγμα της Γαλλίας σύντομα ακολούθησε η Ιταλία και η Γερμανία, ιδρύοντας ινστιτούτα για την προώθηση του πολιτισμού τους στο εξωτερικό (Nye, 2004 : 100).

3. Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΩΣ LINGUA FRANCA

3.1. Από *lingua franca* σε «*exception culturelle*»

Η γαλλική γλώσσα αποτελούσε επί αιώνες *lingua franca*. Παρά την πλέον υποβιβασμένη θέση της εν σχέσει με το παρελθόν και συγκριτικά με άλλες γλώσσες και κυρίως την αγγλική, η γαλλική κυβέρνηση και οι γαλλικές ελίτ έχουν επιδοθεί σε μία εκστρατεία προώθησης της γαλλικής γλώσσας στο νέο διεθνές περιβάλλον.

Notre langue est réputée pour sa clarté, pour la précision de son vocabulaire, pour sa richesse de ses verbes et de leur construction, pour la force de sa syntaxe. C'est pour cela que toute l'Europe se l'est approprié il y a trois siècles. (Carrère d'Encausse στο Wright, 2006 : 35).

Ο ισχυρισμός ότι η γαλλική γλώσσα διαθέτει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία την καθιστούν υπεράνω των υπολοίπων, αποτελεί κοινό τόπο στον γαλλόφωνο κόσμο. Η Sue Wright (2006 : 35) εύστοχα παρατηρεί ότι τα λόγια της Héléne Carrère d'Encausse, *secrétaire perpétuel* της Académie française, παραπέμπουν στον Rivarol και την έκθεσή του περί της καθολικότητας της γαλλικής γλώσσας «Ce qui n'est pas clair n'est pas français» (Rivarol στο Wright, 2006 : 35), στον Senghor, ενός από τους πρωτεργάτες του κινήματος της Γαλλοφωνίας, ο οποίος θεωρεί τη γαλλική «la langue de culture de la civilisation universelle» (Senghor στο Wright, 2006 : 35) και στον πιο σύγχρονο Colin, ο οποίος διατείνεται ότι η γαλλική έχει «un statut et même un rôle à part» (Colin στο Wright, 2006 : 35) ή στον Druon, ο οποίος ισχυρίζεται ότι η γαλλική γλώσσα συνιστά «merveilleuse horlogerie de la pensée» και ενδείκνυται για ανάλυση ζητημάτων που άπτονται των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Druon στο Wright, 2006 : 35).

Με την πρώτη περίοδο, κατά την οποία η γαλλική γλώσσα χαρακτηρίζεται από ιδιότητες όπως η σαφήνεια, η ακρίβεια και το λεξιλογικό εύρος, οι οποίες την καθιστούν καταλληλότερη για ορισμένα είδη επικοινωνίας εν σχέσει με άλλες γλώσσες, θα διαφωνούσαν έντονα αρκετοί γλωσσολόγοι, με το επιχείρημα ότι όλες οι γλώσσες είναι εξίσου πολύπλοκες και μπορούν να αναπτυχθούν ώστε να ανταποκρίνονται σε οποιαδήποτε σκοπό χρησιμοποιηθούν (Bickerton, Chomsky, Steiner στο Wright, 2006 : 36). Σε καμία περίπτωση όμως δεν θα μπορούσε κανείς να συμφωνήσει ούτε με το δεύτερο σκέλος, στο οποίο η Carrère d'Encausse ισχυρίζεται ότι ο λόγος καθιέρωσης της γαλλικής οφείλεται στις ιδιότητές της. Η Wright (2006 : 36-37) εξηγεί ότι, όταν η χρήση μιας γλώσσας εξαπλώνεται εκτός του συνόλου των φυσικών ομιλητών της για να αναδειχθεί σε *lingua franca*, υπάρχουν πάντα εξωγλωσσικά φαινόμενα που προηγούνται και συνοδεύουν την εν λόγω εξάπλωση, μεταξύ των

οποίων η πολιτική και στρατιωτική ισχύς (military power), οικονομική ισχύς (economic power), γνωσιακή και τεχνολογική υπεροχή (scholarship and technological superiority), πολιτισμική ελκυστικότητα (cultural attractiveness), θρησκευτική και ιδεολογική ηγεσία (religious and ideological leadership), ή συνδυασμός των ανωτέρω. Κατά τον 17 και 18 αιώνα, η πολιτική, οικονομική, πολιτισμική, τεχνολογική και ιδεολογική κυριαρχία της Γαλλίας παρέχει αρκετά κίνητρα σε κάποιον ώστε να χρειάζεται ή επιθυμεί να μάθει τη γαλλική γλώσσα. Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει μία συνοπτική παρουσίαση αυτών των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών παραγόντων που προσέδωσαν σταδιακά στη γαλλική γλώσσα το status της lingua franca (Wright, 2006 : 36-37).

Πρώτον, η Γαλλία αποτελούσε επιθετική και επιτυχημένη στρατιωτική δύναμη που συνεχώς διεύρυνε τα σύνορά της από το τέλος του Εκατονταετούς Πολέμου έως την πρώτη ανατροπή της επεκτατικής της πολιτικής στην Ευρώπη την οποία σηματοδότησε η απώλεια της Λωρραίνης-Αλσατίας μετά τον Γαλλο-Πρωσικό Πόλεμο (1870-1871). Η Γαλλία έφτασε στο απόγειο της στρατιωτικής και πολιτικής της ισχύος επί Λουδοβίκου ΙΔ (1643-1715). Οι επεκτατικοί πόλεμοι του Λουδοβίκου ΙΔ κατέλαβαν εδάφη τόσο από την Ισπανία όσο και τον γερμανόφωνο κόσμο. Στις συνθήκες που όρισαν τα νέα σύνορα κατά μήκος των Πυρηναίων και του Ρήνου, ο βασιλιάς αξίωσε να είναι η γαλλική το μέσο διαπραγμάτευσης. Στη Συνθήκη της Rastadt (1714) η γαλλική αντικατέστησε τη λατινική ως μέσο διπλωματικών εγγράφων.

Δεύτερον, η Γαλλία αποτελούσε την κυρίαρχη ηπειρωτική οικονομική δύναμη. Κατά την πρώιμη νεότερη περίοδο, η Γαλλία ήταν το μεγαλύτερο κράτος στη Δυτική Ευρώπη, πληθυσμιακά και εδαφικά (Braudel στο Wright, 2006 : 37). Το γαλλικό εμπόριο με τους ευρωπαϊούς εταίρους ήταν σημαντικό και είχε γλωσσικές επιπτώσεις. Χαρακτηριστικός είναι ο πρόλογος ακαδημαϊκών στο λεξικό του 1762: «La Politique et le Commerce ont rendu notre langue presque aussi nécessaire aux Étrangers que leur langue naturelle» (Académie française στο Wright, 2006 : 37).

Τρίτον, η Γαλλία ήταν σημαντική αποικιακή δύναμη την εποχή της ευρωπαϊκής επέκτασης. Η γαλλική εξαπλώθηκε ως γλώσσα ισχύος σε όλες τις αποικίες, αρχικά στις ελίτ που διεύθυναν τον διοικητικό τομέα και στη συνέχεια διείσδυσε μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος σε όλα τα κοινωνικά στρώματα των αποικιών. Μάλιστα, σε ορισμένες πρώην αποικίες, τα γαλλικά παρέμειναν επίσημη γλώσσα μετά την αποαποικιοποίηση.

Τέταρτον, το Παρίσι αποτελούσε το μεγάλο πολιτισμικό κέντρο επί αιώνες. Κατά τον 17ο αιώνα, ο Λουδοβίκος ΙΓ και ο Λουδοβίκος ΙΔ συνεχώς εξέλιξαν την αυλή σε κέντρο της γαλλικής αριστοκρατίας και, μέχρι τα τέλη του 17ου αιώνα, πολλές αυλές

είχαν αρχίσει να υιοθετούν πτυχές της γαλλικής κουλτούρας αλλά και τη χρήση της γαλλικής εντός της αυλής (Fumaroli, Wright στο Wright, 2006 : 37).

Πέμπτον, οι Γάλλοι ήταν καινοτόμοι στις επιστήμες. Γάλλοι επιστήμονες του 18ου αιώνα ηγούνταν της εξέλιξης και της καινοτομίας, όπως, παραδείγματος χάριν, οι Lavoisier, d'Aubenton, Condillac, d'Alembert, Coulomb, de Lagrange, Ampère, Pasteur, Ader, Becquerel, Marie & Pierre Curie. Κατά τον 19ο αιώνα, η Γαλλία εξακολούθησε να αποτελεί σημαντικό επιστημονικό κέντρο. Οι ανά τον κόσμο επιστήμονες που ήθελαν να παρακολουθήσουν το επιστημονικό έργο της Γαλλίας χρειάζονταν να μάθουν γαλλικά.

Έκτον, ο γαλλόφωνος κόσμος αποτελούσε πηγή σημαντικού φιλοσοφικού έργου καθώς και μεγάλου μέρους της νέας πολιτικής ιδεολογίας της σύγχρονης περιόδου. Ο Μοντεσκιέ, ο Βολταίρος, ο Ρουσσώ χάραξαν το δρόμο για τις έννοιες της λαϊκής κυριαρχίας και της δημοκρατικής διακυβέρνησης. Βεβαίως, τα πρωτότυπα κείμενα ήταν γραμμένα στα γαλλικά.

Τα νέα δεδομένα ωστόσο έχουν ανατρέψει την ανωτέρω κατάσταση. Στις αρχές του 21ου αιώνα, η γαλλική γλώσσα έχει πάψει πλέον να αποτελεί κυρίαρχη lingua franca και δεν είναι τυχαίο ότι μετά την παρακμή της λαμβάνουν χώρα πολιτικές πρωτοβουλίες για να την καθιέρωσή της ως διεθνούς lingua franca. Σε όλους τους τομείς όπου η ισορροπία ισχύος και η επιρροή κατέστησαν τη γαλλική γλώσσα το μέσον διεθνούς επικοινωνίας, έχουν συντελεστεί εξελίξεις που πλέον καθιστούν μάλλον απίθανη την επιλογή της (Drake στο Wright : 38).

Κατά τον 19ο αιώνα, η βαρύνουσα θέση της Γαλλίας στην Ευρώπη κλονίστηκε. Οι ήττες του Ναπολέοντα I και του Ναπολέοντα III, η οικονομική και στρατιωτική άνοδος της πλέον ενωμένης Γερμανίας, της Βρετανίας, η οποία βρισκόταν στο απόγειο της αυτοκρατορικής ισχύος της, και η ολοένα αυξανόμενη ισχύς και επιρροή των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής άλλαξαν την ισορροπία ισχύος, γεγονός που είχε αντίκτυπο νέες γλωσσικές πολιτικές της διεθνούς διπλωματίας. Ενώ οι αγγλόφωνοι στο τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου έπρεπε να διαπραγματευθούν έντονα για να χρησιμοποιείται η αγγλική μαζί με τη γαλλική στις συνθήκες, στο τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, με τη Γαλλία καταβεβλημένη μετά την ήττα της και ανεπανόρθωτα εκτεθειμένη διεθνώς λόγω της συνεργασίας της κυβέρνησης του Vichy επί Pétain με τη ναζιστική Γερμανία, δεν είχε καν αντιπροσωπεία στις διασκέψεις της Γιάλτας και του Πότσταμ. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι τα γαλλικά δεν είχαν προταθεί ως επίσημη γλώσσα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών κατά τη σύστασή του, και, όπως αναφέρει η Wright, οι Γάλλοι χρειάστηκε να κάνουν ισχυρό lobbying

προκειμένου η γαλλική να γίνει μία από τις έξι επίσημες γλώσσες του οργανισμού (Wright, 2006 : 39)

Όπως θα εξετασθεί στο τελευταίο κεφάλαιο, ο στρατηγός Charles de Gaulle φαίνεται να αντιλαμβάνεται τη σχέση μεταξύ ισχύος και γλωσσικής υπεροχής. Στη μεταψυχροπολεμική περίοδο του διπολικού διεθνούς συστήματος της ΕΣΣΔ και των ΗΠΑ, ο de Gaulle επιδιώκει να προωθήσει τη Γαλλία ως την εναλλακτική οδό για τις χώρες που δεν έχουν προσχωρήσει σε κάποιο από τα δύο μπλοκ.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

4. Η ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΓΑΛΛΟΦΩΝΙΑΣ

4.1. «γαλλοφωνία» ή «Γαλλοφωνία»;

Μεταξύ των ειδικών επί του θέματος επικρατεί ομοφωνία ως προς τον εισηγητή των όρων «francophonie» και «francophone». Πρόκειται για τον γάλλο γεωγράφο Onesime Reclus (1837-1916), ο οποίος φαίνεται να ήταν ο πρώτος που έκανε λόγο για το συλλογικό και διεθνές φαινόμενο της γαλλοφωνίας στο έργο του *France, Algérie et colonies* (1880). Ο Reclus προβαίνει σε λεπτομερή γεωγραφική περιγραφή της γαλλικής επικράτειας και των ανά τον κόσμο γαλλικών κτήσεων, κυρίως στην Αλγερία. Το έργο του, αν και κατά κύριο λόγο έργο ενός γεωγράφου, έχει επίσης ανθρωπολογική και κοινωνιογλωσσολογική διάσταση: εξετάζει τη θέση και τις μελλοντικές προοπτικές της γαλλικής γλώσσας, τόσο σε διάφορες περιοχές της Γαλλίας, όπου συνυπάρχει με τις τοπικές γλώσσες, όσο και στις γαλλικές κτήσεις στην Αφρική και την Ασία, όπου η γαλλική είναι η γλώσσα του αποικιοκράτη, και τη σχέση της με τις ομιλούμενες γλώσσες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν ορισμένες παρατηρήσεις του, όπως, παραδείγματος χάριν, ότι η γαλλική δεν θα ριζώσει στην Ινδοκίνα. Όμως διαψεύστηκε όσον αφορά στην εκτίμησή του ότι οι Φλαμανδοί Βέλγοι θα γαλλοποιηθούν ή ότι οι Γάλλοι του Καναδά που μετανάστευσαν στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν θα αγγλοποιηθούν.

Μολονότι υπάρχει ταύτιση απόψεων όσον αφορά στον εισηγητή του όρου, δεν συμβαίνει το ίδιο ως προς την οριοθέτηση του περιεχομένου του. Ο Reclus ορίζει ως «francophone», «tous ceux qui sont ou semblent de notre langue». Το λεξικό *Petit Robert* ορίζει τον όρο «francophonie» ως «Ensemble des peuples francophones», ενώ το ίδιο λεξικό ορίζει τον όρο «francophone» ως «Qui parle habituellement le français, au moins dans certaines circonstances de la communication, soit comme langue maternelle, soit comme langue seconde». Επίσης, να σημειωθεί ότι ο όρος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει μία ομάδα ή μία περιοχή όπου τα γαλλικά είναι μητρική γλώσσα, επίσημη ή καθομιλουμένη, «même si les individus ne parlent pas tous le français». Θα πρέπει όμως να οριοθετηθεί η έννοια του «habituellement» και «certaines circonstances de la communication», καθώς και οι προϋποθέσεις αναγνώρισης μιας γλώσσας ως «καθομιλουμένης» αλλά και να προσδιοριστεί το ελάχιστο ποσοστό ομιλητών της, ώστε να μπορεί να γίνει λόγος για «γαλλόφωνο» πληθυσμό (Sanaker et al., 2006 : 7). Το *Trésor de la Langue Française* παρουσιάζει τον όρο «francophonie» ως πρόσφατο και παράγωγο του «francophone»: επίθετο ή ουσιαστικό: «(celui, celle) qui parle français». Ο όρος «francophonie» παρουσιάζεται

ως παράγωγο: «(subst. fém.). Ensemble de ceux qui parlent français; plus particulièrement ensemble des pays de langue française».

Το βέβαιον είναι ότι ο εν λόγω όρος έχει αρχικά σημασία «γλωσσική» για να αποκτήσει στη συνέχεια και «γεωπολιτική», στην οποία η γαλλοφωνία δεν συνιστά απλώς ένα σύνολο χωρών ή εδαφών όπου η γαλλική είναι η κύρια γλώσσα αλλά μάλλον μία κοινότητα χωρών μεταξύ των οποίων έχει αναπτυχθεί μία συνεργασία οικονομικής και εταιρικής φύσεως, στην οποία η γαλλική αποτελεί την κοινή γλώσσα επικοινωνίας και εργασίας (Sanaker et al., 2006 : 8). Προς αποφυγήν σύγχυσης λόγω της αμφισημίας, ορισμένοι θεωρητικοί της γαλλοφωνίας έχουν προτείνει τη γραφή με κεφαλαίο «Γ» ως εναλλακτική για την *πολιτική* γαλλοφωνία. Όπως εξηγεί ο Michel Tetu (1997 : 14) «La Francophonie, avec un grand F, désigne le regroupement des gouvernements, des pays ou des instances officielles qui ont en commun l'usage du français dans leurs travaux ou leurs échanges». Ωστόσο, η εν λόγω διάκριση ως προς την ορθογραφία δεν ανταποκρίνεται πάντοτε στην πραγματικότητα των χρήσεων του όρου. Συγκεκριμένα, παρατηρείται η τάση εμφάνισης του όρου με κεφαλαίο «Γ» για να υποδείξει τη γαλλόφωνη γεωπολιτική οντότητα και τους φορείς που την αντιπροσωπεύουν (OIF, AIF, AUF κ.τλ.) αλλά και μία ολοένα αυξανόμενη τάση να χρησιμοποιείται (στα γαλλικά) αδιακρίτως η γραφή με κεφαλαίο, κατά το αγγλοσαξονικό πρότυπο (Chaudenson, 2000 : 53).

Ο Διεθνής Οργανισμός Γαλλοφωνίας (OIF) αριθμεί «77 κράτη και κυβερνήσεις». Ωστόσο, εξετάζοντας κανείς το στάτους της γαλλικής γλώσσας στα μέλη του και τις στατιστικές σχετικά με τους ομιλητές της, αντιλαμβάνεται ότι ο βαθμός κατά τον οποίο αυτές οι 77 χώρες τη χρησιμοποιούν από κοινού ποικίλει σημαντικά. Σε ένα κράτος μέλος, τα γαλλικά είναι η επίσημη γλώσσα του κράτους και χρησιμοποιείται από το σύνολο των πολιτών. Πρόκειται για τη Γαλλία την ίδια. Σε ένα μικρό σύνολο χωρών, τα γαλλικά είναι επίσημη γλώσσα από κοινού με μία άλλη και χρησιμοποιείται από πολίτες μιας περιφέρειας της εν λόγω χώρας. Μία τέτοια περίπτωση είναι το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, ο Καναδάς και η Ελβετία. Σε μία τρίτη κατηγορία χωρών, τα γαλλικά είναι η επίσημη γλώσσα που χρησιμοποιεί η κυβέρνηση και η ελίτ, αλλά δεν ομιλείται από την πλειονότητα του πληθυσμού. Σε αυτή την κατηγορία εμπίπτουν πρώην αποικίες της Γαλλίας, όπου τα γαλλικά διατηρήθηκαν ως γλώσσα της κυβέρνησης, της διοίκησης (π.χ. Νίγηρας, Μάλι, Μπουρκίνα Φάσο). Στην τέταρτη κατηγορία εμπίπτουν χώρες (π.χ. Βιετνάμ, Ρουμανία, πΓΔΜ) όπου στην πραγματικότητα η γαλλική χρησιμοποιείται ελάχιστα, τόσο από τον πληθυσμό όσο και τις ελίτ, και η συμμετοχή των οποίων εγείρει σημαντικές αμφιβολίες ως προς την ιδέα ότι η Γαλλοφωνία είναι μία ένωση ομιλητών της γαλλικής.

Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Chaudenson, «aujourd'hui elle ne pourrait guère être que "ensemble des États et Gouvernements qui appartiennent à divers institutions qui se réclament de la Francophonie"» (2000 : 49). Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί κανείς να έχει ως σημείο αναφοράς την ιδιότητα μέλους στον OIF ή AIF εφόσον, επί παραδείγματι, μολονότι η Αλγερία δεν αποτελεί μέλος του OIF ή AIF, τα αλγερινά πανεπιστήμια είναι μέλη της AUPELF, η οποία εμφανίζεται ως «opérateur direct» σε πρόσφατα έγγραφα που δημοσίευσε ο OIF. Επομένως, είναι παρακινδυνευμένο να προσπαθήσει να οριοθετήσει κανείς τη γεωπολιτική διάσταση της γαλλοφωνίας βάσει του κριτηρίου της ιδιότητας μέλους σε πολιτικά μορφώματα όπως ο OIF (Chaudenson, 2000 : 50).

Στην πρώτη Σύνοδο Κορυφής αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι το 1986, γίνεται λόγος για κράτη (états) και κυβερνήσεις (gouvernements) που «χρησιμοποιούν από κοινού τα γαλλικά» (ayant en commun l'usage du français). Πρόκειται για διατύπωση που ανασκευάζει τους όρους που χρησιμοποιήθηκαν για τη σύσταση της ACCT, δηλαδή πρόκειται για χώρες που τις «ενώνει η από κοινού χρήση της γαλλικής γλώσσας» (pays liés par l'usage commun de la langue française). Όπως πολύ εύστοχα παρατηρεί ο Chaudenson, η εν λόγω διατύπωση είναι προσεκτική, καθώς αποφεύγει τη χρήση της λέξης «κράτος» (état) και αντ' αυτής προτιμά τη «χώρα» (pays), παρακάμπτοντας έτσι το πρόβλημα του Κεμπέκ, το οποίο δεν είναι παρά επαρχία του Καναδά (2000 : 50). Ακόμη πιο προσεκτική είναι η διατύπωση της AUPELF (Association des Universités Partiellement ou Entièrement de Langue Française), η οποία, όπως προκύπτει από την ίδια την ονομασία της, κάνει λόγο για πανεπιστήμια που χρησιμοποιούν «εξ ολοκλήρου ή εν μέρει τη γαλλική γλώσσα» (entièrement ou partiellement de langue française). Ο όρος «εν μέρει» λοιπόν προτιμάται, καθώς αφήνει περιθώρια «δόσης γαλλοφωνίας», όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Chaudenson (2000 : 50), στα ιδρύματα μέλη της AUPELF.

Εν συνεχεία, στη Σύνοδο Κορυφής του Μαυρικού το 1992 σημειώνεται μία σημαντική ορολογική εξέλιξη: από «ayant en commun l'usage du français» (έχουν από κοινού) σε «ayant le français en partage» (μοιράζονται). Σύμφωνα με μαρτυρία του Jacques Legendre (προσωπική επικοινωνία), την αναδιατύπωση πρότεινε στον Πρόεδρο Mitterrand ο γάλλος συγγραφέας και μέλος της Alliance Française Maurice Druon, στο αεροπλάνο που μετέφερε την προεδρική αντιπροσωπεία στον Μαυρίκιο, εκφράζοντας την έντονη δυσαρέσκειά του ως προς τη χρήση της λέξης «commun». Η επίσημη εκδοχή όσον αφορά στο κίνητρο της εν λόγω τροποποίησης φέρεται να είναι, κατά τον Mitterrand, πρωτοβουλία της χώρας υποδοχής, δηλαδή του Μαυρικού, μολονότι κάτι τέτοιο δεν επαληθεύεται βάσει των επίσημων εγγράφων (Chaudenson, 2000 : 50). Εν

αντιθέσει με τα κίνητρα, οι σκοπιμότητες είναι μάλλον προφανείς: πρόκειται για μία προσπάθεια αποδυνάμωσης της γλωσσικής συνοχής αυτής της γεωπολιτικής οντότητας, προς διευκόλυνση της προσχώρησης νέων κρατών στους κόλπους της Γαλλοφωνίας. Όπως αναφέρει στο ίδιο σημείο χαρακτηριστικά ο Chaudenson, πρόκειται για μία πρωτοβουλία που μοιάζει να προσιδιάζει στα συμφέροντα της Γαλλίας παρά του Μαυρικού. Εξάλλου, η Σύνοδος του Μαυρικού ήταν αυτή κατά την οποία η Γαλλία πέτυχε την έγκριση των γαλλόφωνων αρχών για τον αγώνα της υπέρ της πολιτικής της «*exception culturelle*», της προώθησης της γαλλικής γλώσσας ως μέρος ενός ευρύτερου πλαισίου προώθησης της πολυγλωσσίας. Πρόκειται για μία φάση κατά την οποία η Γαλλοφωνία προσπαθεί να αντισταθεί στην παγκοσμιοποίηση, της οποίας τα ηνία κρατούν οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και γενικώς οι Αγγλοσάξονες.

Αρκετές είναι οι χώρες οι οποίες συμμετέχουν στην πολιτική Γαλλοφωνία δίχως οι πληθυσμοί τους να είναι γαλλόφωνοι, έστω και εν μέρει. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Chaudenson (2000 : 53), το χάσμα μεταξύ της γλωσσικής γαλλοφωνίας από την γεωπολιτική τείνει να μεγαλώνει, με αποτέλεσμα το ζήτημα της καταμέτρησης των γαλλόφωνων να γίνεται ολοένα και πιο σύνθετο. Επομένως, καθώς η βασική ιδέα της Γαλλοφωνίας είναι καθιερώσει μία σχέση συνεργασίας μεταξύ χωρών και κυβερνήσεων οι οποίες χρησιμοποιούν από κοινού τη γαλλική γλώσσα ως εργαλείο, και όχι να στηριχθεί σε γλωσσικές πραγματικότητες με κοινούς παρονομαστές σε όλες τις χώρες, είναι πολύ πιθανό η χρήση των γαλλικών από τις πολιτικές αρχές μιας τέτοιας χώρας μέλους ουδόλως να αντικατοπτρίζει την εκτεταμένη χρήση των γαλλικών από τον εν λόγω πληθυσμό (Sanaker et al, 2000 : 20). Κατά τον Chaudenson (2000, 53) «*όσο αυξάνεται ο συνολικός αριθμός του πληθυσμού των κρατών που προσχωρούν στις αρχές της γαλλοφωνίας, τόσο μειώνεται το ποσοστό των πολιτών των εν λόγω κρατών που ομιλούν τη γαλλική*».

4.2. Η περίπτωση της Αιγύπτου

Η παρουσία της γαλλικής γλώσσας στη χώρα, επίσης μέλος του OIF, επίσημη γλώσσα της οποίας είναι η αραβική, χρονολογείται από την στρατιωτική εκστρατεία του Ναπολέοντα το 1789. Επί δύο αιώνες η γαλλική είναι η γλώσσα μίας μικρής ελίτ διανοουμένων, η οποία επιβιώνει στη χώρα χάρη σε έναν μεγάλο αριθμό γαλλόφωνων σχολικών ιδρυμάτων καθώς και Τύπο μίας σχετικά σημαντικής υπόστασης (Sanaker et al, 2000 : 20-21). Η κατάσταση όμως ανατρέπεται με την εθνικιστική επανάσταση του Gamal Abdel Nasser το 1952: υπολογίζεται ότι οι πραγματικοί γαλλόφωνοι είναι πλέον άνω των εξήντα ετών (Sanaker et al., 2000 : 21). Η Αίγυπτος προσχωρεί στην ACCT

το 1983 και συμμετέχει στις Συνόδους Κορυφής της Γαλλοφωνίας ήδη από την πρώτη, η οποία πραγματοποιήθηκε το 1986. Η επιλογή αυτή μόνο τυχαία δεν είναι. Μετά το σύμφωνο ειρήνης με το Ισραήλ το 1979 (Camp David), η Αίγυπτος βρίσκεται αποκλεισμένη από όλους τους διεθνείς αραβικούς οργανισμούς. Η έδρα του Αραβικού Συνδέσμου μεταφέρεται το 1979 από το Κάιρο στην Τύνιδα, όπου και παραμένει έως το 1989. Ωστόσο, η συμμετοχή της στην πολιτική γαλλοφωνία (ACCT) της επιτρέπει να αναζητήσει χρήσιμους συμμάχους (Chaudenson, 2000 : 58). Παρά την παρακμή της στην Αίγυπτο, η γαλλική γλώσσα εξακολουθεί να είναι μία γλώσσα με κύρος. Έτσι, ιδρύεται το γαλλόφωνο πανεπιστήμιο Senghor στην Αλεξάνδρεια και, στη Σύνοδο Κορυφής του Ανόι το 1997, ο πρώην αιγύπτιος υπουργός Boutros Boutros-Ghali διορίζεται Γενικός Γραμματέας της Γαλλοφωνίας.

Το Ανώτατο Συμβούλιο της Γαλλοφωνίας κάνει λόγο για 215.000 πραγματικούς γαλλόφωνους για έναν πληθυσμό άνω των 50 εκατομμυρίων κατοίκων (ήτοι λιγότερο από 0,5%). Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Jacques Legendre (στο Sanaker et al., 2000 : 21), «στην πράξη, είναι προφανές ότι η Αίγυπτος δεν αποτελεί γαλλόφωνο κράτος. Είναι λίγο περισσότερο αγγλόφωνο απ' ό,τι γαλλόφωνο, αλλά κυρίως καταρχήν αραβόφωνο». Έτσι λοιπόν, η «γαλλοφωνία» εμφανίζεται, από αυτή τη γεωπολιτική σκοπιά και για ορισμένα κράτη, ως «χαρτί» που μπορούν να παίξουν, αναλόγως της επικρατούσας πολιτικής κατάστασης (Chaudenson, 2000 : 58).

5. Η ΓΑΛΛΟΦΩΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΑΠΟΙΚΙΟΠΟΙΗΣΗ

5.1. Ο στρατηγός Charles de Gaulle και η Γαλλοφωνία

«Nous marchons vers un rayonnement plus grand de la France dans le monde. (...) Il n'y a pas eu d'époque depuis bien longtemps, où la France fut aussi considérée, respectée, écoutée, qu'elle l'est aujourd'hui dans l'univers.» (Charles de Gaulle)

Όταν ο στρατηγός de Gaulle γράφει ότι η Γαλλία δεν νοείται «qu'au premier rang», ότι «il y a un pacte vingt fois séculaire entre la grandeur de la France et la liberté du monde», δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να θεωρήσει κανείς ότι φιλοδοξεί να αναβιώσει τη γαλλική ισχύ των περασμένων αιώνων, ή να εξισορροπήσει τις δύο υπερδυνάμεις της εποχής. Η εκτίμηση του όσον αφορά στον συσχετισμό ισχύος παραμένει ρεαλιστική: γνωρίζει ότι η Γαλλία έχει πλέον υποβιβαστεί σε μεσαία δύναμη. Ως εκ τούτου, ο πρωταγωνιστικός ρόλος που διεκδικεί για τη Γαλλία στο παγκόσμιο στερέωμα δεν βασίζεται πλέον στην οικονομική ή στρατιωτική της ισχύ, αλλά στις αξίες που έχει ενσαρκώσει κατά τη διάρκεια της ιστορίας της, στην ηθική της ισχύ (Rosoux, 1997 : 61).

Στην πολιτική σκέψη και δράση του de Gaulle, η εξωτερική πολιτική κατέχει πρωταρχική θέση. Αξίζει να σημειωθεί ότι η γκωλική εξωτερική πολιτική θεωρεί τον κόσμο σε ομόκεντρους κύκλους, έχοντας ως επίκεντρο, φυσικά, τη Γαλλία. Σε άμεση εγγύτητα βρίσκεται η Ευρώπη και, από εκεί και πέρα, ο κύκλος της γαλλοφωνίας, ο οποίος αποτελείται από τις πρώην γαλλικές αποικίες και το Κεμπέκ, και, τέλος, η περιφέρεια, και, μοιρασμένος μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, βρίσκεται ο υπόλοιπος κόσμος. Βεβαίως, ο de Gaulle δεν πίστευε ποτέ ότι οι ιδέες του θα προκαλούσαν εξίσου το ενδιαφέρον όλων των χωρών. Εστιάζει την προσοχή του στους πρώτους και δεύτερους κύκλους, όπου η Γαλλία μπορεί να ασκήσει καθοριστική επιρροή (Rosoux, 1997 : 62).

Σε αυτό το πλαίσιο θα αναλυθεί η στάση του στρατηγού de Gaulle απέναντι στη γαλλοφωνία, με έμφαση στη σημασία που προσδίδει στις διμερείς σχέσεις με τις γαλλόφωνες χώρες και στις επιφυλάξεις που διατηρεί ως προς τη θεσμοποίηση της γαλλοφωνίας.

Μεταξύ του Ιουνίου 1958, όταν ο Charles de Gaulle επανέρχεται στην εξουσία, και του Απριλίου 1969, όταν παύει να ασκεί τις αρμοδιότητές του ως Πρόεδρος της

Δημοκρατίας, στα ερείπια της γαλλικής αυτοκρατορίας οικοδομείται ένα μωσαϊκό κρατών κατά βάση γαλλόφωνων στη Μαύρη Αφρική και τις χώρες του Μαγκρέμπ, ενώ το Κεμπέκ του Καναδά εδραιώνει μια ταυτότητα βασισμένη στη γαλλική γλώσσα και κουλτούρα. Σε αυτό το νέο περιβάλλον, αποτελούμενο από χώρες διαφορετικές μεταξύ τους που όμως έχουν ως κοινό στοιχείο τη χρήση της γαλλικής γλώσσας, ακούγονται προτάσεις δημιουργίας μίας γαλλόφωνης κοινότητας: από τον Senghor στη Σενεγάλη, τον Bourguiba στην Τυνησία, τον Norodom Sihanouk στην Καμπότζη, τον Tsiranana στη Μαδαγασκάρη, καθώς και τον Gérin-Lajoie στο Κεμπέκ και τον Paul de Stextre στο Βέλγιο. Ωστόσο, η γκωλική Γαλλία παραμένει παθητική αν όχι αδιάφορη: η δημιουργία της AUPELF (Association des Universités Partiellement ou Entièrement de Langue Française) το 1961 αποτελεί καναδική πρωτοβουλία ενώ η I'ACCT (Agence de Coopération Culturelle et Technique) δημιουργείται το 1970 όταν ο de Gaulle έχει πλέον αποσυρθεί από την εξουσία. Μεταξύ αυτών των δύο σημαντικών βημάτων ωστόσο, δεν έχει υπάρξει πρωτοβουλία εκ μέρους της Γαλλίας για τη θεσμοποίηση της γαλλοφωνίας.

Οι περισσότεροι μελετητές κάνουν λόγο για στάση παθητική και διφορούμενη του de Gaulle, η οποία έρχεται σε αντίθεση με τη συνήθη σαφή και κατηγορηματική στάση του ως προς «une certaine idée de la France». Για να απαντήσει κανείς στο ερώτημα αυτό όμως δεν αρκεί να περιοριστεί στη μελέτη της διεθνούς τάξης όπως αυτή διαμορφώνεται τη δεκαετία του '60. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο de Gaulle στηρίζεται στη γαλλική αυτοκρατορία για την απελευθέρωση της Γαλλίας, ενώ στη συνέχεια αναδεικνύεται σε καθοριστικό συντελεστή της διαδικασίας της αποαποικιοποίησης. Κρίνεται σκόπιμη, λοιπόν, η αναδρομή στις εν λόγω ιστορικές περιόδους, προκειμένου να ερμηνευθεί η στάση του στρατηγού de Gaulle ως προς τη Γαλλοφωνία.

Τον Ιούνιο του 1940, όταν ο πόλεμος έχει πλέον χαθεί στην Ευρώπη, ο στρατηγός de Gaulle προσβλέπει στη στήριξη της αυτοκρατορίας, όπως φανερώνει και ο λόγος του την 18 Ιουνίου 1940:

«Car la France n'est pas seule. Elle a un vaste Empire derrière elle.»

Οι αποικίες αποτελούν μία από τις πλέον καθοριστικές συνιστώσες του μεγαλείου της Γαλλίας. Ιδιαίτερη έμφαση σε μία πολιτισμική πολιτική προσανατολισμένη στο εξωτερικό δίνεται κατά τη διάρκεια της Αντίστασης, όταν ο de Gaulle αναλαμβάνει να συσπειρώσει το σύνολο των διαθέσιμων γαλλόφωνων και γαλλόφιλων δυνάμεων του εξωτερικού. Ο de Gaulle ιδρύει το 1941 στο Λονδίνο ένα *Service des Œuvres*

παράλληλα με αυτό του Pétain. Αναλαμβάνει ορισμένα ιδρύματα στο εξωτερικό τα οποία είχαν εγκαταλειφθεί από την κυβέρνηση του Vichy και δημιουργεί νέα ιδρύματα, όπως το Γαλλικό Ινστιτούτο Λατινικής Αμερικής στο Μεξικό. Τον Μάιο του 1943, ο στρατηγός de Gaulle εγκαθίσταται στην Αλγερία όπου ιδρύει την *Comité français de Libération nationale* (CFLN) την οποία συμπροεδρεύει με τον Henri Giraud έως τον Νοέμβριο του ίδιου έτους. Στρατολογεί μουσουλμάνους της Αλγερίας και της Τυνησίας καθώς και υπηκόους της Μαύρης Αφρικής.

Παρά την καθοριστική σημασία της αυτοκρατορίας, ο στρατηγός de Gaulle παραχωρεί την ανεξαρτησία στη Συρία στις 26 Σεπτεμβρίου 1941 και στον Λίβανο στις 26 Δεκεμβρίου της ίδιας χρονιάς, ενώ τηρεί μάλλον φιλελεύθερη στάση. Ο ίδιος δηλώνει χαρακτηριστικά:

«La France ne maintiendra sa position dans les pays musulmans d'Afrique du Nord que si elle justifie sa présence par des résultats concrets et visibles, notamment en matière sociale.» (Ageron στο Caitucoli, 2007 : 79)

Στις 12 Δεκεμβρίου 1943, ο στρατηγός de Gaulle ανακοινώνει κατά τη διάρκεια μίας ομιλίας του στην Κωνσταντίνη της Αλγερίας παραχωρήσεις της γαλλικής κυβέρνησης στην Αλγερία, όσον αφορά στα πολιτικά δικαιώματα των γάλλων μουσουλμάνων αλλά και στις εν γένει συνθήκες διαβίωσης του αλγερινού πληθυσμού. Η εν λόγω στάση όμως, αν και φιλελεύθερη, δεν έχει σε καμία περίπτωση σκοπό να διακυβεύσει την ακεραιότητα της γαλλικής αυτοκρατορίας, αντιθέτως, εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της «développement se son Empire» και μάλιστα σε μία περίοδο κατά την οποία οι εξελίξεις στο διεθνές σύστημα δεν είναι ευνοϊκές.

Όταν τον Ιανουάριο του 1959 ο στρατηγός de Gaulle αναλαμβάνει το προεδρικό αξίωμα της Πέμπτης Δημοκρατίας της Γαλλίας, η διαδικασία της αποαποικιοποίησης έχει ήδη ξεκινήσει: ο Pierre Mendès France έχει παραχωρήσει την ανεξαρτησία της Ινδοκίνας (*Accords de Genève*, 1954), ο Guy Mollet, υποστηρίζοντας την πολιτική του Pierre Mendès France, έχει ταχθεί υπέρ της απόσυρσης από το Μαρόκο και την Τυνησία (*Loi-Cadre Defferre*, 1956), κι ο Gaston Defferre έχει προετοιμάσει το έδαφος για την αυτονομία της Μαύρης Αφρικής (*Loi-Cadre Defferre*, 1956). Η μεγάλη εθνικιστική έκρηξη προμηνύει το επικείμενο τέλος της αυτοκρατορίας. Μόλις αναλαμβάνει το προεδρικό αξίωμα, ο de Gaulle καλείται να βρει άμεσα τρόπο να θέσει τέλος στον αιματηρό εμφύλιο πόλεμο που μαίνεται στην Αλγερία.

«[...] à l'exemple de la France, qui, à partir de la Gaule, n'avait pas cessé de rester en quelque façon romaine, l'Algérie de l'avenir, en vertu d'une certaine empreinte

qu'elle a reçue et qu'elle voudrait garder, demeurerait, à maints égards, française.»
(de Gaulle στο Caitucoli, 2007 : 83)

Το αποτύπωμα για το οποίο κάνει λόγο ο de Gaulle αποτελεί έμμεση παραπομπή στην ιδέα της Γαλλοφωνίας, στις γλωσσικές, πολιτισμικές, πολιτικές και οικονομικές εκφάνσεις της. Η συλλογιστική του έγκειται σε τρεις κύριους τομείς: η αποαποικιοποίηση είναι ένα αναπόφευκτο παγκόσμιο φαινόμενο, η χειραφέτηση των λαών, η οποία είναι σύμφωνη με το πνεύμα της Γαλλίας, είναι ο στόχος της πολιτικής του από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αυτή η «αναγέννηση» των αφρικανικών χωρών δεν θα πρέπει να οδηγήσει σε διακοπή των δεσμών με τη μητρόπολη (Caitucoli, 2007 :83).

Με τον πόλεμο της Αλγερίας να έχει λήξει, ο de Gaulle είναι πλέον σε θέση να επιδιώξει τους δύο κύριους στόχους του, δηλαδή την μεταρρύθμιση και ανάπτυξη της γαλλικής οικονομίας αλλά και την υλοποίηση ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής με σκοπό τη διατήρηση ισχυρής παρουσίας της Γαλλίας στη διεθνή σκηνή, πολιτική που έμεινε γνωστή ως «πολιτική του μεγαλείου» (politics of grandeur / politique de grandeur). Την πολιτική αυτή επιδιώκει να υλοποιήσει δια της «γαλλικής οδού», παρακάμπτοντας τις δύο υπερδυνάμεις. Απορρίπτοντας το διπολικό σύστημα που δημιούργησε ο Ψυχρός Πόλεμος, κινείται βάσει της αρχής της μη ευθυγράμμισης.

Μεταξύ Ιουλίου 1959 και Ιουλίου 1963, η Γαλλία υπογράφει 138 συμφωνίες με τις πρώην αποικίες της στην Αφρική. Η συνεργασία επεκτείνεται στη συνέχεια σε γαλλόφωνες χώρες που δεν ήταν γαλλικές αποικίες (Ζαΐρ, τη Ρουάντα, το Μπουρούντι). Το 1965, υπάρχουν 30.000 καθηγητές και 14.000 τεχνικοί σύμβουλοι σε συνεργασία. Στη Γαλλία, η πολιτική αυτή επικρίνεται τόσο από τους κομμουνιστές, οι οποίοι τη θεωρούν μια μορφή νεο-αποικιοκρατίας, καθώς και τη δεξιά, η οποία τη θεωρεί πολύ δαπανηρή (Caitucoli, 2007 : 91). Το δόγμα που διέπει τη συνεργασία παρέχεται από την έκθεση Jeanneney σχετικά με τις ενισχύσεις από τη Γαλλία προς τις αναπτυσσόμενες χώρες. Το επιχείρημα του στρατηγού βασίζεται στο σκεπτικό ότι, για τη Γαλλία, το οικονομικό έλλειμμα που απορρέει από αυτή τη συνεργασία πρέπει να νοείται ως επένδυση. Πράγματι, η βοήθεια που παρέχεται σε πρώην γαλλικές αποικίες είναι ιδιαίτερα δαπανηρή: Ο de Gaulle κάνει λόγο το 1964 για πάνω από 2% των εθνικών εσόδων (Caitucoli, 2007 : 91) εξηγώντας ότι:

«Ce que nous en retirons est très au-dessous de ce que nous donnons». Ωστόσο, «l'importance que revêt la coopération tient moins aux chiffres et aux comptes immédiats qu'aux avantages d'ordre général qu'elle peut assurer dans l'avenir à nous-mêmes et à nos partenaires.» (de Gaulle στο Caitucoli, 2007 : 91)

Ο αντίκτυπος που αναμένει ο στρατηγός για τη Γαλλία δεν είναι – αν βασιστεί κανείς στις επίσημες δηλώσεις του - μόνο οικονομικός, αλλά θα πρέπει να αξιολογείται από την άποψη της εικόνας και διεθνούς εμβέλειας, δηλώνοντας χαρακτηριστικά:

«Un pays comme la France ne peut renoncer à un rôle d'aide internationale. Elle n'en a pas le droit, ou alors elle ne serait pas la France, et elle l'est. Par conséquent, cet argent que nous donnons pour l'aide aux pays sous-développés n'est de l'argent perdu à aucun point de vue. Je considère même que c'est un très bon placement.» (de Gaulle στο Caitucoli, 2007 : 91)

Για τον Charles de Gaulle είναι υψίστης σημασίας η λεκάνη της Μεσογείου να μην χρησιμοποιείται από τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Σοβιετική Ένωση ή την Κίνα για να επιδοθούν σε μία μάχη επιρροής. Τα αραβικά κράτη, από τη Βόρεια Αφρική έως την Εγγύς Ανατολή έχουν προνομιακή θέση σε αυτήν, όντας πάνω στον άξονα Βορά-Νότου των εξωτερικών σχέσεων της Γαλλίας και όντας γεωγραφικά τόσο κοντά στη Γαλλία.

Η Αλγερία τυγχάνει προνομιούχας μεταχείρισης εν σχέσει με τις υπόλοιπες χώρες του Τρίτου Κόσμου. Μεταξύ του 1962 και 1969, καταφέρνει να αποσπάσει, κατά μέσο όρο και ετησίως, το 22% του συνόλου των δημόσιων και ιδιωτικών πιστώσεων που προορίζονταν για τις χώρες του νότιου ημισφαιρίου και το 76% σε σχέση με τα άλλα κράτη του Μαγκρέμπ. Αυτή η προνομιούχα μεταχείριση απορρέει από μία δέσμευση της Γαλλίας (Συμφωνίες του Ενιαν) αλλά κυρίως από τα συμφέροντα που παρουσιάζει η Αλγερία στα μάτια του στρατηγού: συμφέροντα σε επίπεδο διεθνές, στρατιωτικό, οικονομικό και πολιτισμικό. Η Γαλλία προσπαθεί να αποφύγει την προσάρτηση της Αλγερίας στο σοβιετικό στρατόπεδο και την συστηματική εναντίωσή της στη γαλλική επιρροή στην Αφρική. Αν και πλήρες μέλος του NATO, η Γαλλία προβαίνει στην ανάπτυξη της δικής της ανεξάρτητης πυρηνικής τεχνολογίας. Η Γαλλία συνεχίζει να διεξάγει δοκιμές στην αλγερινή επικράτεια, μέχρι το 1966, στο πλαίσιο συμφωνίας με την πρόσφατα ανεξαρτητοποιημένη Αλγερία. Ο de Gaulle επιθυμεί να διατηρήσει τα εδάφη της Σαχάρας – τουλάχιστον για όσο χρειάζεται για τις πυρηνικές δοκιμές – και να ελέγχει την εκμετάλλευση του πετρελαίου της Σαχάρας, το οποίο ανακαλύφθηκε και χρηματοδοτείται, ουσιαστικά, από γαλλικές εταιρείες. Τέλος, επιθυμεί να διατηρήσει την γαλλική πολιτισμική επιρροή μέσω της συνδρομής γάλλων εκπαιδευτικών (Rosoux, 1997 : 66-67).

Για τον de Gaulle, οι αναπτυσσόμενες χώρες που απάρτιζαν τη γαλλική αυτοκρατορία πρέπει να διατηρήσουν την ταυτότητά τους, αναπόφευκτα εθνική και άρα μη γαλλική, χαράσσοντας την πορεία τους προς τη νεωτερικότητα μέσω μιας συνεργασίας με τη

Γαλλία, όχι απαραίτητα αποκλειστική, αλλά σε κάθε περίπτωση προνομιακή. Η προσέγγιση αυτή είναι για τον στρατηγό ο μοναδικός τρόπος ανάπτυξης των εν λόγω κρατών δίχως να ευθυγραμμιστούν με μία από τις δύο υπερδυνάμεις της εποχής, ήτοι τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ. Ο λόγος που εκφώνησε την 1η Σεπτεμβρίου 1966 στην Πνομ Πενχ αφορά καταρχήν στον πόλεμο του Βιετνάμ. Ωστόσο, αποτελεί ένα καλό παράδειγμα του γκωλικού δόγματος όσον αφορά στη συνεργασία, με έμφαση στη γαλλική γλώσσα και κουλτούρα καθώς και στη συνδρομή γάλλων εκπαιδευτικών, τεχνικών, γιατρών:

«La devise “Le Cambodge s’aide lui-même” (...) est, pour le peuple khmer, un motif de juste fierté et, pour d’autres, un encourageant exemple. Nous constatons au surplus que cet effort national ne détourne nullement Votre pays de recourir à la langue et à la culture française, ainsi qu’aux professeurs, aux techniciens, aux médecins, aux industriels français...» (de Gaulle στο Caitucoli, 2007 : 91)

Ο de Gaulle – όλοι οι συνεργάτες του φαίνεται να είναι κατηγορηματικοί ως προς αυτό – είναι βαθιά πεπεισμένος για την πρωτοτυπία και σημασία της γαλλοφωνίας. Είναι αναμφίβολα πεπεισμένος για τη χρησιμότητα μιας οργανωμένης και αλληλέγγυας γαλλόφωνης κοινότητας. Επιδεικνύει όμως μία επιφύλαξη κι έναν σκεπτικισμό φαινομενικά ασύμβατο με την ιδέα που ενσαρκώνει για τη Γαλλία (Rosoux, 1997 : 68).

Οι πρώτες πρωτοβουλίες πολιτικής φύσεως για τη γαλλοφωνία έγιναν στην αρχή της δεκαετίας του 1960 και προέρχονταν από προσωπικότητες της πρώην γαλλικής αυτοκρατορίας. Κατά την επαύριον της αποαποικιοποίησης, η επανεμφάνιση του όρου και της ιδέας της γαλλοφωνίας μόνο τυχαία δεν είναι. Ο πρόεδρος Senghor της Σενεγάλης προτείνει, πέραν των υφιστάμενων διμερών συμφωνιών που έχουν συναφθεί με τη Γαλλία, τη σύναψη πολυμερών σχέσεων για τη δημιουργία μιας *commonwealth à la française*. Εισηγείται τη δημιουργία ενός γαλλόφωνου κοινοβουλευτικού σώματος, τη σύσταση μίας γενικής γραμματείας και την τακτική συνέλευση υπουργών. Κατά το παράδειγμα του Senghor, ο πρόεδρος Bourguiba ασκεί πίεση στους αρχηγούς αφρικανικών κρατών να δεσμευθούν για ένα γαλλόφωνο κίνημα. Άλλες προσωπικότητες όπως ο πρόεδρος Philibert Tsiranana, ο πρίγκιπας Norodom Sihanouk, ο υπουργός Παιδείας του Κεμπέκ, Paul Gérin-Lajoie, ο βέλγος υπουργός Πολιτισμού Paul de Stextre εκφράζουν δημοσίως την επιθυμία τους για τη γένεση μιας γαλλόφωνης διεθνούς συμμαχίας (*entente internationale francophone*). Σε συνέχεια των συνεδρίων της Μπραζαβίλ (15 – 19 Δεκεμβρίου 1960), του Ντακάρ (30 Ιανουαρίου – 4 Φεβρουαρίου 1961) και της Γιαουντέ (26 – 28 Μαρτίου 1961), όπου συγκεντρώνεται το σύνολο των γαλλόφωνων κρατών της Αφρικής εξαιρουμένου του

Τόγκο και της Γουινέας, ιδρύεται ο Organisation Africaine et Malgache de Coopération Économique, διακυβερνητικός οργανισμός αποτελούμενος από αφρικανικά κράτη κατά κύριο λόγο γαλλόφωνα με στόχο την οικονομική πολιτιστική και κοινωνική συνεργασία μεταξύ των μελών του. Σε συνέντευξη τύπου που παραχωρεί στις 11 Απριλίου 1961, ο de Gaulle δεν φαίνεται να είναι καταρχήν αντίθετος με την πρωτοβουλία αυτή: «la France, naturellement, n'y fait pas la moindre objection, bien au contraire.». Τονίζει, ωστόσο, ότι «les rapports entre ces États et nous (...) ne sont pas encore précisés tout à fait». Η στάση αυτή είναι χαρακτηριστική της γκωλικής εξωτερικής πολιτικής. Κατά τη διάρκεια της συνόδου του OCAM στην Ταναναρίβη τον Ιούνιο του 1966, ο πρόεδρος Senghor προτείνει περιοδικές συναντήσεις των υπουργών Παιδείας και τη δημιουργία ενός αφρικανικού συμβουλίου για την ανώτατη εκπαίδευση, το οποίο θα περιλαμβάνει της χώρες του OCAM, τις άλλες ενδιαφερόμενες γαλλόφωνες χώρες και φυσικά τη Γαλλία. Προτείνει επίσης ενδοκοινοβουλευτικές συνελεύσεις για την εξέταση του ενδεχομένου ένωσης και τέλος προτείνει τη δημιουργία μιας γενικής γραμματείας στο Παρίσι. Ο de Gaulle δεν εκφράζεται καθόλου επί των προτάσεων που γίνονται. Εκδηλώνει, αντιθέτως, πολλές επιφυλάξεις κατά τη διάρκεια των συναντήσεων του με τον πρόεδρο Senghor τον Ιούλιο, καθώς και με τον Diouri Hamani τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους.

Ο de Gaulle εκδηλώνει ρητά το ενδιαφέρον του καθώς υποδέχεται προσωπικά και κατ' επανάληψη τους αρχηγούς γαλλόφωνων μη κυβερνητικών οργανώσεων. Το 1963, υποδέχεται στο προεδρικό μέγαρο Élysée το διοικητικό συμβούλιο της Association des universités partiellement ou entièrement de langue française (AUPELF). Το 1967, υποδέχεται στις Βερσαλλίες το ιδρυτικό συνέδριο της l'Association internationale des parlementaires de langue française. Κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι η επέκταση αυτών των γαλλόφωνων οργανώσεων, τη δεκαετία του 1960, απορρέει σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική του ιδρυτή της πέμπτης δημοκρατίας. Η σταθερότητα που οφείλεται στα νέα θεσμικά όργανα, η εμπιστοσύνη που δείχνεται στη Γαλλία, το μεγάλο προσωπικό κύρος του στρατηγού, προσδίδουν στη Γαλλία επανάκτηση της ηθικής και πολιτικής εξουσίας στις διεθνείς σχέσεις και, ipso facto, διασφαλίζουν την εμβέλεια της γαλλικής γλώσσας και κουλτούρας στον κόσμο (Rosoux, 1997 : 69).

Παρά την έμμεση στήριξη του κινήματος της γαλλοφωνίας από τον de Gaulle, δεν μπορεί κανείς να αγνοήσει τις επιφυλάξεις και ενίοτε τις ενστάσεις του όσον αφορά στη θεσμοποίηση της γαλλοφωνίας. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι, αν και καταρχήν υπέρμαχος της σύστασης μιας κοινότητας συσπειρωμένης γύρω από την κοινή χρήση της γαλλικής γλώσσας, οι επίσημες δηλώσεις του στρατηγού de Gaulle επί του θέματος είναι τουλάχιστον συγκρατημένες, αν όχι ανύπαρκτες. Στην

πραγματικότητα, ο de Gaulle, ο οποίος απορρίπτει την αρχή του διπολισμού, θέλει να καταστήσει τη Γαλλία διαμεσολαβητή μεταξύ των πλούσιων και φτωχών χωρών. Υπό αυτό το πρίσμα, προτεραιότητα αποτελεί η ανάπτυξη μιας πολιτικής συνεργασίας με τις χώρες – ουσιαστικά, γαλλόφωνες – της πρώην αυτοκρατορίας καθώς και με το εν γένει σύνολο των χωρών του Τρίτου Κόσμου. Κατά το σκεπτικό του de Gaulle, η εν λόγω συνεργασία, προκειμένου να διασφαλίσει την εμβέλεια της Γαλλίας, πρέπει να βασίζεται σε διμερείς σχέσεις.

Ο M. de Broglie, υπουργός Εξωτερικών, τοποθετείται σαφώς επί του θέματος:

«Depuis quelque temps, les appels à la naissance d'une communauté culturelle des peuples francophones se sont multipliés, venus d'États étrangers. (...) Plus que tout autre aussi, le gouvernement français, pour des raisons évidentes, se sent tenu à une nécessaire réserve. (...) La France suit leurs efforts dans le désir de les aider, et dans celui de participer, et reconnaît à cette entreprise fondamentalement culturelle une valeur susceptible de dépasser un jour le seul niveau de la défense de la langue et la propagation des connaissances. (...) Nous considérons qu'une communauté de langue et de culture française a une raison d'être, souhaitable pour tous. Nous considérons enfin que ses prolongements possibles méritent notre attention (...)» (Philip στο Rosoux, 1997 : 70)

Αυτές οι λίγες γραμμές αρκούν για να αποδείξουν την ολοφάνερη συστολή της Γαλλίας ως προς την πιθανότητα δημιουργίας μιας πολιτικής κοινότητας. Η σιωπή και η αναβλητικότητα του στρατηγού απογοητεύουν βαθιά τους ηγέτες αυτού του κινήματος.

Μολονότι ο de Gaulle καλωσορίζει την προοπτική ενός αυτόνομου θεσμικού οργάνου – της Agence de coopération culturelle et technique και της AUPELF, αυτό συμβαίνει βεβαίως γιατί οι δράσεις τους περιορίζονται αποκλειστικά στον πολιτιστικό τομέα (Rosoux, 1997 : 71). Ο στρατηγός είναι ένθερμος υποστηρικτής της προώθησης της γαλλικής γλώσσας και πολιτισμού στο εξωτερικό, αλλά υπό την προϋπόθεση ότι αυτή συντελείται εκτός των αναδυόμενων ιδρυμάτων της γαλλοφωνίας.

Στην πραγματικότητα, η ιδέα της θεσμοποίησης της γαλλοφωνίας δε βρίσκει σύμφωνες όλες τις γαλλόφωνες χώρες (η Αλγερία, η Μαυριτανία, το Μαρόκο και το Κονγκό φαίνεται να είναι τουλάχιστον επιφυλακτικές ως προς αυτό το σχέδιο). Τα σχέδια περί *Κοινοπολιτείας à la française* του Senghor και του Bourguiba έχουν απήχηση μόλις σε ένα τμήμα των γαλλόφωνων χωρών της υποσαχάριας Αφρικής. Ο Sékou Touré μάλιστα τηρεί επικριτική αν όχι εχθρική στάση απέναντι στην πρωτοβουλία αυτή, την οποία όμως ενστερνίζονται αρκετοί πολιτικοί, τόσο στη Γαλλία όσο και στον υπόλοιπο γαλλόφωνο κόσμο:

«Elle est une tentative de trahison des intérêts africains... vieille volonté de maintenir la colonisation des pays qui veulent se libérer de l'exploitation... procédure qui consiste à accorder l'indépendance d'une main pour mieux l'enlever avec l'autre.» (Rosoux, 1997 : 71)

Έτσι λοιπόν καθίσταται σαφές ότι μια Γαλλία με ενεργή συμμετοχή σε μία τέτοια διαδικασία δε θα μπορούσε να αποφύγει την ανάμιξη σε ενδοαφρικανικές συγκρούσεις, στα καναδοκεμπεκικά ζητήματα ή γιατί όχι και σε αυτά που θα μπορούσαν να προκύψουν στο Βέλγιο και ipso facto να προκαλέσει πολλές κριτικές. Στην πραγματικότητα, φαίνεται πως ο de Gaulle δεν κρίνει απαραίτητη τη δημιουργία νέων θεσμικών οργάνων για να προωθήσει τη γαλλοφωνία, αφού θεωρεί τη χάραξη συνεργασίας επί τη βάση διμερών σχέσεων το πιο αποτελεσματικό μέσο σύναψης δεσμών, με σεβασμό στην ανεξαρτησία των εμπλεκομένων κρατών. Μολονότι η ανεξαρτησία αποκλείει κάθε ιδέα υποταγής, δεν αποκλείει ωστόσο την αναζήτηση μιας πολιτικής φιλίας μεταξύ των λαών.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η απάντηση στο ερώτημα που τίθεται προς διερεύνηση δίνεται σταδιακά. Αρχικά, παρατίθεται η θεωρία διεθνών σχέσεων σε ορισμένα σημεία της οποίας γίνεται ήδη άμεση αναφορά στην γκωλική εξωτερική πολιτική εν σχέσει κυρίως με τον βαθμό αλληλεξάρτησης που επιθυμούσε να έχει ο στρατηγός με τις χώρες εταίρους της Γαλλίας, προκειμένου να διαφυλάξει τα συμφέροντα της εθνικής κυριαρχίας της Γαλλίας.

Ήδη από το θεωρητικό τμήμα όπου αρχικά ορίζεται η ήπια ισχύς, αναφέρεται ως χαρακτηριστικό ιστορικό παράδειγμα η πολιτική της Γαλλίας από τον δέκατο έβδομο αιώνα ως προς τη διάδοση των πολιτιστικών της αξιών στο εξωτερικό, με έμφαση στην επαναστατική ιδεολογία της Γαλλικής Επανάστασης αλλά και μετέπειτα την προώθηση της γαλλικής γλώσσας μετά την ήττα της χώρας στον Γαλλο-Πρωσικό πόλεμο ως εναλλακτική πηγή άντλησης (ήπιας) ισχύος και κύρους. Η γαλλική γλώσσα αποτέλεσε το κοινό σημείο αναφοράς χωρών που, άλλες περισσότερο άλλες λιγότερο, χρησιμοποιούν από κοινού την γαλλική γλώσσα, σχηματίζοντας διεθνείς οργανισμούς οικονομικής κυρίως συνεργασίας με κυριότερο τον Διεθνή Οργανισμό Γαλλοφωνίας (OIF). Όπως καθίσταται σαφές, για τη συμμετοχή στον εν λόγω, τα γεωπολιτικά κίνητρα προτάσσονται των γλωσσικών, ενώ τα τελευταία είναι ενίοτε αδύναμα αν όχι σχεδόν ανύπαρκτα.

Ο στρατηγός Charles de Gaulle φαίνεται να αντιλαμβάνεται τη σχέση μεταξύ ισχύος και γλωσσικής υπεροχής. Στη μεταψυχροπολεμική περίοδο του διπολικού διεθνούς συστήματος της ΕΣΣΔ και των ΗΠΑ, ο de Gaulle επιδιώκει να προωθήσει τη Γαλλία ως την εναλλακτική οδό για τις χώρες που δεν έχουν προσχωρήσει σε κάποιο από τα δύο μπλοκ. Κατά τη διάρκεια της Αντίστασης και στη συνέχεια της προεδρίας του, όμως, όπως εξηγεί η Valérie-Barbara Rosoux (1997 : 61-62) και εν αντιθέσει με τον ισχυρισμό της Wright (2006 : 39-40), δεν φιλοδοξεί να αναβιώσει τη γαλλική ισχύ των περασμένων αιώνων, ή να εξισορροπήσει τις δύο υπερδυνάμεις της εποχής, την ΕΣΣΔ και τις ΗΠΑ. Ο πρωταγωνιστικός ρόλος που διεκδικεί για τη Γαλλία στο παγκόσμιο στερέωμα δεν βασίζεται πλέον στην οικονομική ή στρατιωτική της ισχύ, αλλά στις αξίες που έχει ενσαρκώσει κατά τη διάρκεια της ιστορίας της, στην ηθική της ισχύ και τη γαλλική γλώσσα, μέσω της οποίας προσπαθεί να εξυπηρετήσει τα γαλλικά πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα, συσφίγγοντας δεσμούς και συνάπτοντας διμερείς σχέσεις με τις πρώην αποικίες.

Η εξάπλωση της ιδέας της γαλλοφωνίας είναι αναμφίβολα απόρροια της αποαποικιοποίησης και, σε μικρότερο βαθμό, της συνειδητοποίησης της ιδιαιτερότητας,

γλωσσικής και πολιτισμικής, του Κεμπέκ. Ο de Gaulle προσπαθεί να διασφαλίσει αφενός τα συμφέροντα της Γαλλίας, οικονομικά και γεωπολιτικά, αφετέρου την εικόνα της Γαλλίας ως υπερασπιστή του Τρίτου Κόσμου απέναντι στα δύο μπλοκ που αποτελούν οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και η Σοβιετική Ένωση. Στόχος είναι επίσης, να διατηρηθεί τουλάχιστον η επιρροή της γαλλικής γλώσσας και πολιτισμού στον κόσμο. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις θα μπορέσει η Γαλλία, η οποία έχει πλέον υποβαθμιστεί σε μεσαία δύναμη, να διατηρήσει το «μεγαλείο» της. Ωστόσο, για τον στρατηγό, το εν λόγω μεγαλείο είναι ασύμβατο με τη συμμετοχή της Γαλλίας σε μία θεσμική και κυβερνητική Γαλλοφωνία, η οποία θα ξεφεύγει από το πολιτισμικό πλαίσιο και θα εκφράζεται μέσω της πολιτικής τάξης. Είναι πεπεισμένος ότι, εάν η Γαλλία αναλάβει τα ηνία ενός πολυμερούς γαλλόφωνου κινήματος, θα δώσει λαβή για κατηγορίες ηγεμονισμού, εκμετάλλευσης, νεοαποικιοκρατίας ή πολιτισμικού ιμπεριαλισμού, μόλις λίγους μήνες μετά την αποαποικιοποίηση, η οποία αποτελεί μεγάλο μέρος του έργου του. Επιλέγει λοιπόν να διαχειρίζεται ζητήματα που εμπίπτουν στο πεδίο της Γαλλοφωνίας μέσω της συνεργασίας σε επίπεδο διμερών σχέσεων. Ο στρατηγός de Gaulle δεν θέλει να διακυβεύσει την εικόνα της Γαλλίας και τη νομιμοποίησή της στο διεθνές περιβάλλον.

Η πολιτική του de Gaulle χαράσσεται με γνώμονα της εικόνας της Γαλλίας στο εξωτερικό, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσω της νομιμοποίησής της και της ηθικής εξουσίας της. Στο νέο διεθνές σύστημα όπου διεκδικεί ξεχωριστή θέση για τη Γαλλία, η επιστράτευση της ήπιας ισχύος φαίνεται να είναι η μοναδική βιώσιμη εναλλακτική λύση.

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Académie française (1762), *Préface du Dictionnaire de l'Académie française*, στο Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Berenskoetter, F., «Thinking about Power», στο Κωνσταντόπουλος, Ι. Λ. (2011), «Ήπια Ισχύς: Η Περίπτωση της Κίνας».

Bickerton, D., *Language and Human Behavior*, στο Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Braudel, F., *L'identité de la France*, στο Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Caitucoli, C. (2007), «Charles de Gaulle et la Francophonie: Un père fondateur ambigu», *Synergies Roumanie*, n° 2, 2007, σ. 77-99.

Carr, E. H. (1981), *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939*, London: Macmillan Press.

Carrère d'Encausse, H., «Au secours du français», ομιλία κατά τη διάρκεια της Séance publique annuelle της Académie Française, στο Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Chaudenson, R. (2000), *Mondialisation : La langue française, a-t-elle encore un avenir?*, Paris: Didier Erudition.

Chomsky, N., «Universal principles of language structure», στο Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Chomsky, N., *Language and Mind* στο Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Colin, J.-P., «La langue française, enjeu de civilisation», στο Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Délégation générale à la langue française et aux langues de France (2005), *Rapport au parlement sur l'emploi de la langue française*, Paris: Ministère de la Culture et de la Communication.

Ding, S., «Analyzing Rising Power from the Perspective of Soft Power: a new look at China's rise to the status quo power», στο Κωνσταντόπουλος, Ι. Λ. (2011), «Ήπια Ισχύς: Η Περίπτωση της Κίνας».

Drake, H., «France in free fall? French perspectives on the Astérix Complex», στο Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Druon, M., «Discours à la Commission des Affaires étrangères de l'Assemblée nationale», στο Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Fox, William T. R., *The Uses of International Relations Theory*, στο Waltz, Kenneth N. (2010), *Theory of International Politics*, Long Grove, Illinois: Waveland.

Fumaroli, M., *Quand L'Europe parlait français*, στο Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Gilpin, R. (1981), *War and Change in World Politics*, New York: Cambridge University Press.

Gilpin, R. (1995), *Η Πολιτική Οικονομία των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Gutenberg.

Haas, E. B., «Turbulent Fields and the Theory of Regional Integration», στο Jackson, R. & Sørensen, G. (2006), *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Gutenberg.

Haas, E. B., *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957*, στο Jackson, R. & Sørensen, G. (2006), *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Gutenberg.

Jackson, R. & Sørensen, G. (2006), *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Gutenberg.

Keohane, R. O & Nye, Joseph S. Jr. (1977), *Power & Interdependence: World Politics in Transition*, Boston: Little, Brown.

Legendre, J. (1996), *La Francophonie vue de la France*, στο Sanaker, J. K., Holter, K. & Skattum, I. (2006), *La Francophonie - Une Introduction Critique*, Unipub / Oslo Academic Press.

Ludwig, A. (2008), *Die politische Komponente der Frankophonie – Die Organisation internationale de la Francophonie: Entwicklung, Strukturen und Perspektiven einer jungen internationalen Organisation*. Norderstedt, Germany: Grin Verlag.

Mansbach, Richard W. & Rafferty, Kirsten L., *Introduction to Global Politics*, στο Κωνσταντόπουλος, Ι. Α. (2011), «Ήπια Ισχύς: Η Περίπτωση της Κίνας».

Mearsheimer, John J. (2001), *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W.W. Norton & Company.

Morgenthau, Hans J. (1967), *Politics Among Nations*, New York: Knopf.

Nye, Joseph S. Jr. (2004), *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs.

Reclus, O. (1880), *France, Algérie et Colonies*, Paris: Hachette.

Rivarol, A., *Discours sur l'universalité de la langue française*, στο Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Rosecrane, R., *The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World*, στο Πλατιάς, Α. (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Rosecrane, R., *The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World*, στο Jackson, R. & Sørensen, G. (2006), *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Gutenberg.

Rosoux, V.-B. (1997), «Le général de Gaulle et la francophonie», *Politique et Sociétés*, vol. 16, n° 1, 1997, σ. 61-74.

Sanaker, J. K., Holter, K. & Skattum, I. (2006), *La Francophonie - Une Introduction Critique*, Unipub / Oslo Academic Press.

Senghor, L. S., «Les valeurs de la civilisation universelle», ομιλία στην UNESCO, στο Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Steiner, G., *After Babel: Aspects of language and translation*, στο Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Tétu, M. (1997), *Qu'est-ce que la Francophonie?*, Paris: Hachette.

Tréan, C. (2006), *La Francophonie*, Paris: Le Cavalier Bleu.

Waltz, Kenneth N. (2010), *Theory of International Politics*, Long Grove, Illinois: Waveland.

Waltz, Kenneth N. (2011), *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Wright, S. (2006), «French as a Lingua Franca», *Annual Review of Applied Linguistics*, 26, σ. 35-60.

Πλατιάς, Α. (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Πλατιάς, Α. (1999), *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Αθήνα: Εκδόσεις Εστία.